

УДК 332.6:338.5

УКПП

№ держреєстрації 0118U007022

Інв. №

Міністерство освіти і науки України
Сумський державний університет (СумДУ)
40007, м. Суми, вул. Римського-Корсакова, 2; тел. 68-77-64

ЗАТВЕРДЖУЮ

Проректор з наукової роботи
д-р фіз.-мат. наук, професор

_____ А.М. Черноус
_____ р.

ЗВІТ
ПРО НАУКОВО-ДОСЛІДНУ РОБОТУ
Природно-ресурсне забезпечення розвитку
об'єднаних територіальних громад

ВИЗНАЧЕННЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНОЇ РЕНТИ
В СИСТЕМІ ФІНАНСОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОБ'ЄДНАНИХ
ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД
(проміжний)

Науковий керівник НДР
канд. екон. наук, професор

_____ А.Ю. Жулавський

2020

Рукопис закінчено 28 грудня 2020 р.

Результати роботи розглянуто науковою радою СумДУ, протокол від 23 грудня 2020 № 6

СПИСОК АВТОРІВ

Керівник НДР, канд. екон. наук, професор	_____	А.Ю. Жулавський
	(__. __. 2020 р.)	(вступ, висновки, рекомендації)
Відповідальний виконавець: канд. екон. наук, ст. викл.	_____	Т.В. Бондар
	(__. __. 2020 р.)	(вступ, висновки)
Виконавці: канд. екон. наук, ст. викл.	_____	Ю.А. Опанасюк
	(__. __. 2020 р.)	(підрозділ 2.2)
канд. екон. наук, доц.	_____	М.Л. Оніщенко
	(__. __. 2020 р.)	(підрозділ 2.1)
д-р екон. наук, доц.	_____	Ю.В. Галинська
	(__. __. 2020 р.)	(підрозділ 2.2)

РЕФЕРАТ

Звіт про НДР: 25 с., 2 табл., 14 джерел.

БЕЗПЕКА, ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ, ОБ'ЄДНАНІ ТЕРИТОРІАЛЬНІ ГРОМАДИ, ПРИРОДНО-РЕСУРСНИЙ ПОТЕНЦІАЛ

Мета роботи – визначення науково-методичних засад управління природно-ресурсним потенціалом об'єднаних територіальних громад.

Об'єкт дослідження – природно-ресурсний потенціал територіальної громади.

Предмет дослідження – еколого-економічні відносини при формуванні природно-ресурсного потенціалу та його використання у якості бюджетних доходів територіальних громад.

Методи дослідження: загальні та конкретні методи наукового дослідження, такі як: аналіз, синтез, абстрагування, порівняння, конкретизація, структурний аналіз, системний підхід.

Наукові і практичні результати НДР можуть бути використані при розробці стратегій розвитку об'єднаних територіальних громад. Пропозиції щодо розподілу рентних доходів можуть бути застосовані при визначенні доходів та витрат місцевих бюджетів. Сферою застосування основних положень НДР є об'єднані територіальні громади.

Економічна ефективність використання природно-ресурсного потенціалу полягає у визначенні бюджетних надходжень до територіальних громад. Соціальна ефективність полягає у визначенні доходів та витрат місцевих бюджетів внаслідок розподілу та перерозподілу природно-ресурсної ренти та спрямування їх на вирішення соціальних проблем.

ЗМІСТ

	с.
ВСТУП	5
1 Науково-методичні засади управління природно-ресурсним потенціалом об'єднаних територіальних громад	6
1.1 Формування базових засад механізму досягнення безпеки процесу децентралізації управління природними ресурсами в Україні та її регіонах	6
1.2 Управління природно-ресурсним потенціалом в територіальних громадах.....	12
ВИСНОВКИ	23
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ	24

ВСТУП

У сучасних умовах економічного розвитку України однією з ключових реформ є децентралізація публічної влади. Основна мета якої полягає у передачі частини адміністративних повноважень та фінансових ресурсів з вищого рівня державного управління на регіональний рівень. Механізмом формування конкурентоспроможності регіону на даному етапі децентралізації є створення об'єднаних територіальних громад (ОТГ). Економічний ефект ОТГ залежить від багатьох чинників, а саме: збільшення обсягів виробництва товарів та послуг, сприятливого бізнес-середовища на регіональному рівні, реалізації ефективних інвестиційних та інноваційних проектів. Дієвим інструментом соціально-економічного розвитку ОТГ можуть стати кластери.

Актуальність даного дослідження підтверджується Державною стратегією регіонального розвитку на період до 2020 року «запровадження різноманітних інструментів та механізмів стимулювання місцевого економічного розвитку (кластерів, національних проектів, механізму державно-приватного партнерства тощо), утворення нових підприємств, що орієнтуються на місцеві джерела сировини, задовольняють насамперед потреби внутрішнього ринку» [1].

У контексті вищезазначених процесів у сфері формування і розвитку об'єднаних територіальних громад важливим завданням є ефективне формування та управління їх природно-ресурсним потенціалом.

Мета роботи – визначення науково-методичних засад управління природно-ресурсним потенціалом об'єднаних територіальних громад.

Об'єкт дослідження – природно-ресурсний потенціал територіальної громади.

Предмет дослідження – еколого-економічні відносини при формуванні природно-ресурсного потенціалу та його використання у якості бюджетних доходів територіальних громад.

1 НАУКОВО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ УПРАВЛІННЯ ПРИРОДНО-РЕСУРСНИМ ПОТЕНЦІАЛОМ ОБ'ЄДНАНИХ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ ГРОМАД

1.1 Формування базових засад механізму досягнення безпеки процесу децентралізації управління природними ресурсами в Україні та її регіонах

Децентралізація управління економікою та природними ресурсами, зокрема вимагає забезпечення відповідної інформаційної та інших видів безпеки. Децентралізація в управлінні природними ресурсами, як показує світовий досвід, ґрунтується на конституційних нормах окремо взятої країни і залежить, в першу чергу, від системи адміністративно-територіального устрою держави (унітарна держава або федерація). У обох випадках децентралізація є одним з найбільш поширених перетворень, здійснюваних в багатьох країнах. Одним з ключових питань в процесі децентралізації є інформаційне питання, а саме – інформаційний супровід і, відповідно, інформаційна безпека передачі державою на місцевий рівень певних повноважень.

Інформаційна безпека – стан захищеності життєво важливих інтересів людини, суспільства і держави, за якого запобігається завдання шкоди через:

- негативний інформаційний вплив за допомогою, насамперед, несанкціонованого створення, розповсюдження, використання свідомо спрямованої із визначеною метою неповної, невчасної, невірогідної та упередженої інформації;

- негативні наслідки застосування інформаційних технологій;

- несанкціоноване порушення режиму доступу до інформації з подальшим її розповсюдженням та використанням [1].

Безпека інформації – склад та стан інформації, а також дії з нею, за якого забезпечується визначений рівень інформаційної безпеки. Питання забезпечення безпеки інформації настільки серйозне, що, на думку автора, заслуговує окремого законодавчого визначення у вигляді окремого системоутворювального (базового) закону України «Про безпеку інформації»

(або «Про основи безпеки інформації», але така назва, на погляд автора, не зовсім буде відповідати суті закону). За змістом цей закон України повинен бути спрямовано на надання чітких та зрозумілих за їх природою та сутністю, базових визначень таких понять, як «інформаційна безпека», «безпека інформації», «кібербезпека», «захист інформації», «кіберзлочинність» та ін. (як у загальному плані, так й у так званому «галузевому»), а також базових принципів їх забезпечення або запобігання та усунення при збереженні гарантованих Конституцією України прав і свобод людини [2].

Центральним органом, спеціально уповноваженим здійснювати координацію та контроль забезпечення інформаційної безпеки як складової національної безпеки і оборони в межах компетенції та покладених на нього функцій, є Рада національної безпеки і оборони України, яка, відповідно до своїх повноважень: визначає стратегічні національні інтереси України, концептуальні підходи та напрями забезпечення національної безпеки і оборони в інформаційній сфері; формує проекти державних програм, доктрин, законів України, указів Президента України, директив Верховного Головнокомандувача Збройних Сил України, міжнародних договорів, інших нормативних актів і документів з питань інформаційної безпеки України; координує і здійснює контроль над іншими державними органами сектору національної безпеки і оборони в сфері забезпечення інформаційної безпеки України; здійснює постійний моніторинг впливу на національну безпеку процесів, що відбуваються в інформаційній сфері; визначає стан інформаційної агресії та звертається до Верховної Ради України з пропозицією про введення спеціального правового режиму захисту інформаційного простору держави [1].

Децентралізація представляє відповідним чином інформаційно забезпечений та відкритий процес передачі урядом повноважень та функцій в управлінні природними ресурсами місцевим інститутам, серед яких головну роль грають такі як: галузеві підрозділи місцевих органів публічної влади (називається деконцентрацією або делегуванням); органи місцевого державного управління і самоврядування (політична децентралізація); групи користувачів

(деволюція). децентралізація представляє відповідним чином інформаційно забезпечений та відкритий процес передачі урядом повноважень та функцій в управлінні природними ресурсами місцевим інститутам, серед яких головну роль грають такі, як: галузеві підрозділи місцевих органів публічної влади (називається деконцентрацією або делегуванням); органи місцевого державного управління і самоврядування (політична децентралізація); групи користувачів (деволюція) [1].

Досвід децентралізації в управлінні природними ресурсами показує різну її ефективність для різних країн. В першу чергу це пов'язано із стартовими умовами проведення реформ на певний момент. Якнайкраще децентралізація в управлінні природокористуванням відбувається там, де стійкий, переосмислений для місцевих умов, досвід самостійного природокористування на місцевому рівні (приклад: Польща, Фінляндія) або ж давні чи стійкі традиції федеральних стосунків (приклад: Швейцарія, США).

Досвід країн Східної Європи, Балкан, Азії, Південної Америки показує, що, як правило, децентралізовані інститути демонструють незадовільні результати з наступних причин: реформа має інформаційно-закритий характер, не створює підзвітні, репрезентативні місцеві інститути, втрачається місцевий контроль над ресурсами; на місцевий рівень не передаються ні інформація про природні ресурси, ні конструктивні повноваження або не обмовляються такі самі повноваження, на практиці ресурси не передаються у ведення місцевих громад; навпаки, на місцевий рівень передаються повноваження, які місцеве співтовариство здійснити об'єктивно не може через відсутність фінансових, інформаційних або інших засобів; місцевим громадам передаються ширші повноваження, ніж це необхідно, при цьому держава втрачає контроль над стратегічно важливими ресурсами, місцеві громади, по суті, привласнюють державну монополію на такі ресурси; не визначені і не узгоджені політичні та соціально-економічні інтереси, як місцевих громад, так і держави, які є рушійним чинником процесу децентралізації.

Європейські дослідники виділяють три чинники, які особливо серйозно впливають на результат процесу децентралізації:

- інформаційний, технічний та фінансовий потенціал місцевого співтовариства (громади);
- міра соціально-економічної рівності, рівень розвитку громадянського суспільства та інформаційної свободи;
- усеосяжний інформаційний характер і підзвітність місцевої інституційної бази.

Цей процес має бути в необхідній мірі інформаційно відкритим і мати необхідне інформаційне забезпечення. Так, у відкритому доступі для органів центральної та місцевої влади повинні знаходитися реєстри (кадастри) земельних, водних, лісових і мінерально-сировинних ресурсів. Наприклад, для деяких ресурсів в сучасних умовах в Україні вкрай складно вирішити питання децентралізації повноважень через відсутність необхідної інформації.

Децентралізація управління природними ресурсами є складовою загального процесу децентралізації влади, у якій виділяються як мінімум три основні напрями:

- фінансова децентралізація, включаючи бюджетну,
- адміністративна децентралізація, що включає створення муніципальної системи управління об'єднаними територіальними громадами;
- інституціональна децентралізація, яка включає розмежування повноважень в управлінні різного роду власністю, включаючи у першу чергу природні та інші виробничі ресурси.

При цьому ці напрями є не повністю відокремленими один від одного, а перетинаються і мають спільні поля дії, наприклад фінансова децентралізація і децентралізація в управлінні природними активами можуть передбачати передачу на місцевий рівень певних фіскальних прав щодо природно-ресурсних платежів.

Загальну методологію децентралізації в управлінні природними ресурсами визначають три основні, концептуальні принципи, а саме:

1. Інституціоналізоване розмежування повноважень в управлінні природними активами між державною та місцевою владою таким чином, щоб згідно конституційної норми, володіння природними ресурсами залишалося в загальнонародній власності, а від імені народу розпорядження ними здійснювали державні та місцеві органи влади та самоврядування.

2. Економічна самостійність території у розпорядженні власними та наданими шляхом делегування повноважень економічними, активами, включаючи природні ресурси та результатами їх використання у господарському процесі

3. Субсидіарність, тобто побудова взаємовідносин між державною та місцевою владою на принципах максимальної регіональної самодостатності в розвитку і наданні державної допомоги лише у випадку неспроможності території виконати забезпечити його самостійно.

Поки що трансформаційні процеси в економічному потенціалі України та її регіонів у напрямках децентралізації відбуваються без усвідомлення необхідності управління його розвитком в унікальній системі економічного простору країни, «по факту», без попереднього визначення конкретної мети реформування, тобто по суті «децентралізація заради децентралізації». Проте, кожен регіон має знати, які конкретні можливості, права і ресурси надаватиме йому децентралізація влади. Основою для цього розуміння є розмежування повноважень щодо найбагатшого з усіх матеріально-речовинних складових економічного потенціалу території – її природних ресурсів.

Завданням забезпечення безпеки будь-якої держави в процесі децентралізації в управлінні природними ресурсами є створення якомога більш повноцінної системи управління природокористуванням із зворотним зв'язком, що забезпечує захист інтересів як держави, так і регіонів при передачі управління природними ресурсами в місцеві громади. Нами пропонується забезпечити розмежування повноважень в межах концепту управління природними ресурсами за участю місцевих громад (УПРМГ). Це є форма управління природними ресурсами, яка контролюється і санкціонується самою

місцевою громадою (наприклад, в Україні – територіальною громадою, яку представляє орган місцевого самоврядування). Така форма управління може торкатися різних прав власності на ресурси і комплекси ресурсів.

В системі забезпечення безпеки процесу децентралізації управління природними ресурсами, у концепті її механізму, можна визначити такі її стратегічні напрями, як інформаційний, еколого-економічний та такий, що носить оборонно-охоронний характер.

Щодо інформаційного аспекту, то цей процес повинен мати всебічну інформаційну підтримку таким чином, щоб уся необхідна інформація про природні ресурси, які передаються у використання місцевим співтовариствам, знаходилася у розпорядженні відповідних органів і громадян. Одночасно з цим необхідно забезпечити захист інформації про природні ресурси, яка часто носить закритий характер і не може бути винесена для відкритого доступу. Особливо важливим в процесі децентралізації в управлінні природними ресурсами являється аспект інформаційної безпеки для питань, що стосуються системи прав власності на природні ресурси, в яких право власності надається громаді, а воно, у свою чергу, виділяє землю або інші ресурси членам громади.

Щодо еколого-економічного аспекту, необхідно забезпечити екологічну і природно-техногенну безпеку України в регіональному вимірі шляхом розвитку як традиційних механізмів державного екологічного моніторингу та менеджменту, так і механізмів публічно-приватного партнерства, хорошого врядування (“Good governance”), відповідального природокористування та корпоративної соціальної й екологічної відповідальності тощо з відповідним розвитком муніципальної ланки управління природними активами, включаючи корпоративні відносини за кластерним типом організації господарської діяльності.

Оборонний аспект може забезпечуватися шляхом забезпечення дієвої участі оборонних структур, включаючи військові підрозділи територіальної оборони у забезпеченні, по-перше – попередження впливів негативного характеру на природні об’єкти, включаючи терористичні та інші дії, що можуть

нанести шкоду природним об'єктам (наприклад, охорона водних об'єктів лісових масивів, родовищ корисних копалин тощо, участь у ліквідації екологічних наслідків надзвичайних ситуацій), по-друге – посилення оборонних заходів щодо регіонів, які знаходяться в умовах потенційного загострення суспільно-політичної ситуації та військових загроз, які можуть нести небезпеку й природним об'єктам.

Основним аспектом забезпечення процесу децентралізації в управлінні природними ресурсами є інформаційний, тому цей процес потребує інформаційного забезпечення і, відповідно, заходів із забезпечення інформаційної безпеки. Місцевим громадам, так само як і державній владі, в процесі децентралізації необхідно чітко розуміти пов'язані з ним завдання, права, обов'язки та обмеження щодо природокористування, які мають бути визначені та чітко сформульовані з урахуванням чинників інформаційної, еколого-економічної та військової безпеки.

В системі забезпечення безпеки процесу децентралізації управління природними ресурсами, у концепції її механізму можна визначити такі її стратегічні напрями як інформаційний, еколого-економічний та такий, що носить оборонно-охоронний характер і які вимагають розгортання системи відповідних заходів по визначених напрямках.

1.2 Управління природно-ресурсним потенціалом в територіальних громадах

Сьогодні Україна живе у час реформ. Паралельно йде декілька реформ, основна з них – адміністративно-територіальна. З 2014 року в Україні відбувається децентралізація, тобто передача повноважень від державної влади до місцевого самоврядування.

Основні результати першого етапу децентралізації в Україні за 2014-2019 роки такі:

1. Ухвалено «Концепцію реформування місцевого самоврядування та територіальної організації влади» та затверджений План заходів щодо її реалізації.

2. Запроваджена фінансова децентралізація. Для цього були внесені зміни до Бюджетного та Податкового кодексів України. За ці роки збільшилися доходи місцевих бюджетів на 206,4 млрд грн: з 68,6 млрд в 2014 до 275 млрд грн в 2019 роках.

3. Прийнятий Закон «Про добровільне об'єднання територіальних громад». Вперше було введено поняття об'єднаних територіальних громад. За 2015–2019 роки в Україні добровільно утворилися 982 об'єднані територіальні громади.

4. Введено посаду старости, які представляють інтереси сільських мешканців в раді громади

5. Прийнято Закон «Про співробітництво територіальних громад». Вперше був розроблений механізм спільної роботи громади. На кінець 2018 року реалізується вже 530 договорів про співробітництво. Цим механізмом скористалися 1188 громад.

6. Прийнято Закон «Про засади державної регіональної політики». Цим законом було введено практику реформування інфраструктури та регіонального розвитку. З 2014 по 2018 рік фінансування регіонів зросло у 41,5 разів: з 0,5 млрд в 2014 до 20,75 млрд грн у 2019 році. За рахунок цієї підтримки в регіонах та громадах реалізовано у 2015–2019 роках більше 12 тисяч проектів.

7. Розроблено пакет законів щодо розширення повноважень органів місцевого самоврядування та оптимізації надання адміністративних послуг. Це дозволило делегувати органам місцевого самоврядування відповідного рівня повноваження з надання базових адміністративних послуг, в тому числі вирішення земельних питань.

У 2020–2021 роках проводиться другий етап реформ. На цьому етапі було сформовано більшість об'єднаних територіальних громад. Завдяки чому вони можуть ефективно використовувати ресурси і нести відповідальність за свої дії чи бездіяльність перед людьми та державою. Наступним кроком є низка

галузевих реформ: реформ у сфері охорони здоров'я, освіти, культури, соціальних послуг, енергоефективності тощо.

12 червня 2020 року Уряд затвердив новий адміністративно-територіальний устрій базового рівня. Відповідно до розпоряджень Кабінету Міністрів сформовано 1469 територіальних громад, які покриватимуть усю територію країни. А 7 липня 2020 року Верховна Рада України прийняла Постанову № 3650 «Про утворення та ліквідацію районів». Згідно з цим документом, в Україні сформовано 136 районів. Всі інші райони було ліквідовано.

За новим адміністративно-територіальним устроєм місцеве самоврядування здійснюватиметься на трьох рівнях: громада (об'єднання поселень), об'єднання громад, регіон (області, Київ).

Громадам хочуть передати повноваження щодо розробки генерального плану розвитку їх місцевості, розпорядження землею, будівництва, благоустрою територій, житлово-комунальних послуг, місцевих доріг, комунального транспорту, початкової освіти дітей, охорони здоров'я первинного рівня, організації догляду за інвалідами та пристарілими, інфраструктури культурного і спортивного розвитку, пожежної та громадської безпеки громадян.

Розглянемо, поняття об'єднаної територіальної громади.

Об'єднана територіальна громада – це добровільне об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст.

Об'єднання здійснюється з дотриманням таких принципів:

- 1) конституційності та законності;
- 2) добровільності;
- 3) економічної ефективності;
- 4) державної підтримки;
- 5) повсюдності місцевого самоврядування;
- 6) прозорості та відкритості;
- 7) відповідальності.

Добровільне об'єднання територіальних громад сіл, селищ, міст здійснюється з дотриманням таких умов:

1) у складі об'єднаної територіальної громади не може існувати іншої територіальної громади, яка має свій представницький орган місцевого самоврядування;

2) територія об'єднаної територіальної громади має бути нерозривною, межі об'єднаної територіальної громади визначаються по зовнішніх межах юрисдикції рад територіальних громад, що об'єдналися;

3) об'єднана територіальна громада має бути розташована в межах території Автономної Республіки Крим, однієї області;

4) при прийнятті рішень щодо добровільного об'єднання територіальних громад беруться до уваги історичні, природні, етнічні, культурні та інші чинники, що впливають на соціально-економічний розвиток об'єднаної територіальної громади;

5) якість та доступність публічних послуг, що надаються в об'єднаній територіальній громаді, не можуть бути нижчими, ніж до об'єднання;

6) об'єднання територіальних громад здійснюється відповідно до перспективних планів формування територій громад Автономної Республіки Крим, області.

Основним правилом є те, щоб об'єднана територіальна громада має бути економічно спроможною.

Правила формування спроможних громад:

1. Відстань 20 км по дорогах з твердим покриттям, якщо дороги погані, – не більше 20–25 хв. їзди до центру громади;

2. Час прибуття швидкої та пожежної – не більше 30 хв.

3. Нова об'єднана громада має бути економічно спроможна.

4. Найменування громади є похідним від населеного пункту, визначеного як її центр.

В Сумській області на 1.01.2021 утворено 38 об'єднаних територіальних громад, в них об'єдналися 187 рад. Найбільші з них представлені в таблиці 1.

Таблиця 1 – Склад об'єднаних територіальних громад Сумської області

Назва	Район	Тип	Рік створення	Кількість поселень, що об'єдналися, од	Площа, км ²	Кількість населення, осіб
Липоводолінська	Липоводолінський	селищна	30.06.2019	13	586.97	13155
Путивльська	Путивльський	міська	22.12.2019	13	551.0	21184
Буринська	Буринський	міська	29.10.2017	10	376.39	13968
Чернечинська	Охтирський	сільська	29.10.2017	9	582.69	10212
Березівська	Глухівський	сільська	25.10.2015	8	464.98	4282

(створено автором на основі [3])

Наявність природних умов та ресурсів на території об'єднаних територіальних громад дозволяє формувати ефективний механізм господарювання цих громад [4].

Розглянемо поняття природно-ресурсного потенціалу регіону. Основні поняття наведені у таблиці 2.

Таблиця 2 – Основні інтерпретації поняття «природно-ресурсний потенціал території»

Автор	Поняття	Визначення	Переваги	Недоліки
1	2	3	4	5
Калениченко Ю.Б., Башук Т.О. [5]	природно-ресурсним потенціалом території	сукупна продуктивність природних ресурсів території, як засобів виробництва й предметів споживання, що виражається їхньою споживчою вартістю	Розглянута економічна оцінка	не враховує природні умови

Продовження таблиці 2

1	2	3	4	5
Б.М. Данилишин [6]	природно-ресурсного потенціал	сукупність природних умов, які знаходяться у певних географічних межах, що забезпечують задоволення екологічних, соціальних, культурно-оздоровчих та естетичних потреб людини і суспільства	Не враховується економічна складова	Враховується просторова складова
В.П. Руденко [7]		характеризується сукупною продуктивністю її природних ресурсів як засобів виробництва та предметів споживання, характеристики яких виражаються у їхній споживчій вартості.	Враховується економічна складова	Не роз'яснено складові природно-ресурсного потенціалу
Валькова А. [8]	Природно-ресурсний потенціал міста	це сукупність накопичених запасів природно-сировинних і матеріальних ресурсів і умов території, яка має можливість забезпечити інвестиційний відтворювальний процес, відпочинок і рекреацію в місті;	Враховує економічну, просторову та інвестиційну складову.	Не врахований потенціал наступних поколінь.

Продовження таблиці 2

1	2	3	4	5
І. Шкуратова [9]	природно-ресурсний потенціал	здатність природних систем надавати необхідні для економічного розвитку якості і кількість природних ресурсів у сформованих умовах господарювання, зберігаючи при цьому свій природний стан	Врахована економічна складова, витрати майбутніх поколінь	Не розглянені складові природно-ресурсного потенціалу
Ю. Дмитрієвський [10]	природно-ресурсний потенціал	це сукупність природних ресурсів території, доступна для використання за певного рівня розвитку техніки, технології та економічних відносин	Врахована економічна складова та донесена сутність потенціалу	Не врахований потенціал наступних поколінь.

(складено автором на основі [11, 12])

Природно ресурсний потенціал об'єднаної територіальної громади – це наявність природних ресурсів ОТГ, яка може бути використана в народногосподарській діяльності, зберігаючи при цьому свою вартість для наступних поколінь.

Управління природно-ресурсним потенціалом у територіальній громаді з необхідністю включає питання формування та розподілу природно-ресурсної ренти від видобування природних ресурсів.

Сучасні тенденції соціально-економічного розвитку характеризуються певними особливостями економіки України, що є складною відкритою системою, скоригованою на наслідки дій різних параметрів макро-, мезо- і макрорівнів. Тому питання формування та розподілу природно-ресурсної ренти

від видобування природних ресурсів є актуальним і пов'язане з наслідками дій на всіх рівнях економічної системи.

Видобування природних ресурсів є не безмежним, через інтенсивне добування невичерпні ресурси не встигають відновлюватися. Особливу увагу необхідно приділити вичерпним ресурсам, кількість яких знижується в усьому світі (газ, нафта, вугілля та ін.). Також сучасні науковці все більшу увагу акцентують на тому, що істотною особливістю нашої епохи стало поступове поглиблення екологічної кризи.

Методологічні підходи вилучення й перерозподілу диференціальної ренти першого роду закладені в працях українських і зарубіжних економістів, зокрема в дослідженнях О.І. Амоші, О.Ф. Балацького, В.М. Гейця, Б.М. Данилишина, М.О. Данилюка, М.І. Долішнього, Я.В. Коваля, В.С. Кравціва, І.І. Лукінова, Л.Г. Мельника, В.С. Міщенко, Б.Й. Пасхавера, В.М. Степанова, Ю.Ю. Туниці, С.К. Харічкова, М.А. Хвесика. Серед зарубіжних учених економічним оцінюванням та методам регулювання сфери природокористування, зокрема надкористування, присвячені праці Ф. Вельмера, А. Голуба, К. Гофмана, О. Ейсмонта, В. Маккензі, Р. Парсона, А. Скотта, Р. Реймерса, С.Ю. Глазьєва, В.І. Данілова-Данильяна, Д.С. Львова, А.Г. Гранберга та ін.

Сьогодні в умовах сучасної економіки залишаються невирішеними проблеми трансформації рентних відносин у природокористуванні в умовах екологізації виробничих процесів та зміни суспільних соціально-економічних відносин.

Ренту ототожнюють переважно з платою за користування надрами, що регулюється розділом XI Податкового кодексу України, але це лише частина питання. Рентне регулювання означає насамперед контроль і вилучення надприбутку, а плата за користування надрами є категорією податку на виробництво. За відсутності в Україні зазначених механізмів контролю за доходами увага штучно переноситься на плату за користування надрами, оскільки вона є простою в нарахуванні й адмініструванні. З прийняттям Податкового кодексу в Україні почалося реформування нормативної бази плати

за користування надрами – з переведенням її в адвалорну (відсоткову) форму. Майже в усіх випадках ставки плати в абсолютному вираженні було замінено відсотковими ставками від вартості видобутих корисних копалин. Крім того, рентну плату за викопні вуглеводні було об'єднано з платою за користування надрами як один ресурсний платіж.

Податковим кодексом України, що набув чинності з 1 січня 2011 р., також встановлені рентна плата за нафту, природний газ і газовий конденсат, що видобуваються в Україні, та рентна плата за транспортування нафти і нафтопродуктів магістральними нафтопроводами та нафтопродуктопроводами, транзитне транспортування трубопроводами природного газу та аміаку територією України.

Рента (рентний дохід) як економічна категорія характеризує будь-який дохід, що отримується регулярно (з капіталу, землі, майна тощо) і не залежить безпосередньо від результатів господарської діяльності [13].

Природно-ресурсна рента – це категорія рентного доходу, що виникає в результаті господарської діяльності, пов'язаної з використанням у суспільному виробництві природних ресурсів як засобів виробництва (кількість ресурсів обмежена, вони можуть характеризуватися вичерпністю чи відновлюваністю) [14].

Досліджуючи досвід закордонних країн, ми можемо побачити, що розподіл природно-ресурсної ренти є тим механізмом, який може підвищити ефективність використання людського, виробничого та природного потенціалу, забезпечити підвищення конкурентоспроможності національної економіки, досягти стабільного сталого розвитку та підвищити добробут громадян України. Основними прикладами можуть бути такі країни, як Норвегія, штат Аляска, ОАЕ, Великобританія, Франція, США та ін. Досвід цих країн показав, що гнучкі механізми формування вилучення рентних доходів дозволяють продовжити терміни рентабельності та експлуатації родовищ і при цьому отримати додаткові обсяги енергоресурсів. Правильно підібраний комплекс інструментів дозволяє знизити ризики надрокористувача на початковій і

завершальній стадіях розроблення родовищ, а також мінімізувати ризики, пов'язані зі зростанням або зниженням цін на світових ринках сировини. Екологічний та соціальний аспекти також є пріоритетними під час упровадження механізму розподілу рентних доходів від видобування природних ресурсів. При цьому природодобувні підприємства постійно взаємодіють в умовах конкуренції та співпраці зі своєю державою.

Аналіз ретроспективи рентних відносин засвідчує, що розподіл рентного доходу між власником природного ресурсу – державою (її органами) чи будь-яким суб'єктом, на праві власності якого у формі володіння перебуває природний ресурс, та користувачем цього ресурсу – суб'єктом господарювання, який відповідно до законодавства є власником продукції, виробленої в процесі користування природними ресурсами, недостатньо враховує сучасні тенденції розвитку глобального ринку ресурсів та розвиток соціально-екологічних відносин у регіонах. Саме тому з 2018 року набирає чинності Закон, згідно з яким 5 % від рентних доходів буде надходити до місцевих та районних бюджетів. Таким чином, держава спрямовує частину рентного доходу на розвиток регіонів. На наш погляд, це дуже позитивна тенденція, що буде сприяти впровадженню таких законів щодо децентралізації. Однак, як зазначають сучасні науковці, неконтрольована децентралізація може перетворитися на феодалізм в окремих регіонах. Тому необхідно, на нашу думку, передусім зробити такі кроки, а саме:

- визначити організаційну форму взаємодії підприємств природокористування та місцевих громад, через яку держава буде здійснювати регулювальну та контролювальну функції нових соціально-економічних відносин щодо розподілу природно-ресурсної ренти;

- створити науково-експертні групи, які б допомагали місцевим громадам спрямовувати фінансові ресурси від частини рентних доходів на вирішення найбільш проблемних питань регіонів, а також контролювати здійснення цих спрямувань;

- створити інституційно-фінансові установи, через які буде здійснюватися перерозподіл фінансових коштів від рентних доходів на рівні регіону;
- розробити стратегії розвитку та поновлення інфраструктури регіонів за рахунок цільового спрямування коштів від рентних доходів.

Також необхідно відзначити, що сам процес розподілу не відіграє такої важливої ролі, як відносини, що формуються у процесі розподілу рентного доходу та цілі, на які будуть спрямовані ці фінансові ресурси. На наш погляд, держава зможе ефективно реалізовувати свої функції (регульовальну, контролювальну та ін.), якщо будуть формалізовані взаємозв'язки між учасниками розподілу та перерозподілу рентного доходу у сфері природокористування. При цьому необхідно враховувати особливості сфери природокористування і ступінь довіри та відкритості суспільства при створенні форм взаємодії держава – суспільство – бізнес.

По-перше, через функцію стимулювання, держава повинна зацікавити учасників нових соціально-економічних зв'язків (державна – місцева громада – видобувні підприємства) у створенні організаційної форми, яка б об'єднувала всіх учасників створення природно-ресурсної ренти та сприяла узгодженню їх інтересів. Кожна зі сторін повинна вбачати вигоду від поєднання своїх та інших цілей через єдину організаційну форму щодо перерозподілу частини рентних доходів від видобування природних ресурсів.

По-друге, трансформація соціально-економічних відносин між державою – місцевою громадою – видобувними підприємствами повинна додержуватися встановлених норм і принципів, зазначених у Світовій екологічній конституції землі (ЕКЗ), започаткованій у 1992 році за ініціативи академіка НАН України Юрія Туниці та колективу співавторів – зарубіжних та вітчизняних науковців.

ВИСНОВКИ

Результатами дослідження є такі положення:

1. Вагомою складовою механізму реалізації регіональної політики є децентралізація влади. Децентралізація влади, завдяки незалежним зусиллям місцевого самоврядування та підвищення його активності, є ефективним знаряддям у покращенні соціально-економічного розвитку території, раціонального використання ресурсного потенціалу, зміцненні демократичних процедур та захисту прав людини. Тому на сучасному етапі децентралізація влади є основою стабільного розвитку держави, її регіонів та окремих населених пунктів.

2. Розвиток природно-ресурсного потенціалу ОТГ є комплексною та мультидисциплінарною задачею. Використання природних ресурсів ОТГ веде до перетворення їх у природні продуктивні сили, безпосередньо пов'язані з ефективністю суспільного виробництва, і є потенціалом для подальшого суспільного розвитку. Нові напрямки досліджень у контексті природно-ресурсного потенціалу підтверджують необхідність пошуку шляхів подальшого соціально-економічного розвитку ОТГ на основі збереження природно-ресурсного потенціалу.

3. Важливою складовою національної безпеки держави є її екологічна безпека, яка визначається як такий стан навколишнього природного середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної ситуації та виникнення небезпеки для здоров'я людей.

4. На сьогодні в умовах трансформації рентної політики та соціально-економічних відносин державне управління повинне формувати соціальні цінності суспільства через екологічне використання та споживання ресурсів та впроваджувати заощадливу політику щодо видобування природних ресурсів України. З урахуванням цього можуть бути враховані інтереси сторін-учасників процесу перерозподілу рентних доходів від видобування природних ресурсів.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Клиновий Д.В., Рогов П.Д. Децентралізація: економіка, фінанси та безпека природокористування. *Social development & Security*. 2017. Вип. 2 (2). С. 34–67. URL: <https://paperssds.eu/index.php/JSPSDS/article/view/19/17>
2. Фурашев В.М. Сутність та визначення понять “інформаційна безпека” і “безпека інформації”. *Правова інформатика*. № 2.(34). С. 51-59.
3. Про інформаційну безпеку: проект Закону України. URL: https://decentralization.gov.ua/gromada?area_id=18&region_id=&otg_type_id=&year=&sort_by_square=&sort_by_population=&sort_by_count=desc
4. Стеценко Т.О. Аналіз регіональної економіки: навч. посібник. К.: КНЕУ, 2002. 116 с.
5. Калениченко Ю.Б., Бащук Т.О. Ресурсно-бюджетний потенціал. Проблеми, механізми та інвестиційне забезпечення раціонального природокористування. *Вісник НУВГП*. 2006. Вип. 4 (36). Економіка. Ч.2. 509 с.
6. Природно-ресурсна сфера України: проблеми сталого розвитку і трансформацій / під загальною редакцією чл.-кор. НАН України Б.М.Данилишина. К.: ЗАТ «Ніч лава», 2006. 704 с.
7. Руденко Л.Г., Лісовський С.А. Роль Українських Карпат у забезпеченні сталого (збалансованого) розвитку України. *Український географічний журнал*. 2009. №3. С. 23-29.
8. Валькова А. Управління потенціалом розвитку міста в умовах децентралізації влади. *Актуальні проблеми менеджменту та публічного управління в умовах інноваційного розвитку економіки: Всеукраїнська науково-практична інтернет-конференція з міжнародною участю*. С. 82-84. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/38797/1/82.pdf>
9. Шкуратова І.І. Управління природно-ресурсним потенціалом в економічній системі регіону. *Вісник Академії митної служби України*. Сер.: Державне управління. 2011. №1. С. 92–97.

10. Дмитриевский Ю. Д. Природный потенциал и его количественная оценка. Советские географы XXI МГК. М: Наука, 1968. С. 136–147.
11. Горбач Л.М., Вишнеvsька Н.В. Природно-ресурсний та економічний потенціал регіону: поняття та особливості. *Наукові записки. Сер. «Економіка»*. Вип. 10. С. 88-95.
12. Попадинець Н. М., Патицька Х.О., Пітюлич М.М. Керецман Н.І. Аналіз ефективності використання природно-ресурсного потенціалу об'єднаних територіальних громад України. *Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі*. 2019. № 3 (94). С.65-76. URL: <http://journal.puet.edu.ua/index.php/nven/article/viewFile/1572/1406>
13. Міщенко В. С. Удосконалення рентного регулювання у надрокористуванні. *Економіка України*. 2013. № 8 (621). С. 84–96.
14. Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи: Закон України від 28.12.2014 р. № 71-VIII / Відомості Верховної Ради України. 2015. № 7–8, № 9.